

سنجش فضایی شاخص‌های کیفیت زندگی در
محله‌های شهر بم بعد از زلزله با استفاده از
مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره^۱
**Spatial Evaluation of Quality of Life
Indicators in the Neighborhoods of Bam
City after Earthquake by Using Multi-
criteria Decision-making Models**

Mohammad koohshaei^۱,

Hossein Yaghfoori^۲, Mojtaba Rusta^۳

Introduction: The city, as the life bed of human has a great and main role in sensing satisfaction and, in fact, forms the life style of the human and is the determinant of its quality of life. But the increasing trend of urbanization and complexity of the nature of urban issues has forced the managers and planners to pay attention to the low level and tangible quality of life of citizens, so today the quality of life has become one of the main concerns for local governments and urban management. Since the results of the studies made on quality of life can help to assessing the policies, ranking the locations, codifying the management strategies and urban planning, in addition to facilitate the understanding and prioritizing of the social issues for urban programmers and managers to enhance

1-M.A Student of Geography and Urban Planning

2- Ph.D in Geography and Urban Planning,
<Yaghfoori@gep.usb.ac.ir>

3-Ph.D Student of Geography and Urban Planning

محمد کوهشایی^{*}، حسین یغفوری^{**}، مجتبی روستا^{***}

مقدمه: شهر به عنوان بستر زیست بشر نقش اساسی در احساس رضایتمندی داشته و در واقع شکل دهنده سبک زندگی انسان و تعیین کننده کیفیت زندگی اوست. اما رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و پیچیدگی ماهیت مسائل شهری موجب شده تا تأکید و توجه مدیران و برنامه‌ریزان بیش از هر زمان دیگر به سطوح پایین و ملموس کیفیت زندگی شهروندان معطوف شود، به‌طوری که امروزه کیفیت زندگی، یکی از دغدغه‌های اصلی حکومت‌های محلی و مدیریت شهری شده است. از آنجایی که نتایج حاصل از مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی شهری کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی برای

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد محمد کوهشایی به راهنمایی دکتر حسین یغفوری در دانشگاه سیستان و بلوچستان است.

* دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی

شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان

** دکتر جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و

بلوچستان، (نویسنده مسئول)،

<Yaghfoori@gep.usb.ac.ir>

*** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

دانشگاه سیستان و بلوچستان

the quality of citizens' life this article has been written to evaluate the quality of life and ranking the local areas in order to provide a clear presentation of the current situation of distribution of quality of life and, in addition to, find solutions to improve and enhance the city of Bam residents' quality of life.

Method: The research method is descriptive-analytical and its type is practical-developmental. The research indicators are social, economical, physical and environmental. The methods of collecting information are documentary and field method (questionnaire). For reviewing the questionnaire superficial validity was used and for determining reliability Cronbach's alpha coefficient was used and the amount of 0.867 was obtained. The research sample consisted of all the resident in the districts of Bam city who were over 15 year old, based on census 2011, their population was equal to 92397. Sampling was conducted in two phases. Phase one through simple random sampling and by using Cochran formula, and 322 individuals were selected as the sample volume. Then Stratified sampling was made and regarding to the population of each district (totally 28 district) the questionnaires were distributed. Based

برنامه‌ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان را تسهیل سازد؛ لذا مقاله حاضر با هدف سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی و سطح‌بندی محله‌ها و به منظور ارائه تصویری روشن از وضع موجود توزیع کیفیت زندگی و ارائه راهکارهایی در جهت بهبود و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان شهر بـم صورت گرفته است.

روش: تحقیق توصیفی-تحلیلی و نوع آن کاربردی است. شاخصهای پژوهش، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی است. روشهای گردآوری اطلاعات به دو روش اسنادی و میدانی (پرسشنامه) است. برای بررسی روایی پرسشنامه از روایی صوری و برای تعیین پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار آن ۰/۸۶۷ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق شامل شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن در محله‌های بـم (جمعیت سال ۱۳۹۰) است که با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب و سپس با توجه به جمعیت هر محله (بیست‌وهشت محله) به توزیع پرسشنامه‌ها اقدام شد. همچنین از مدل‌های تاپسیس و ویکور برای محاسبه رتبه‌بندی محله‌های شهر از نظر کیفیت زندگی استفاده شد. در عین حال، جهت وزن‌دهی به معیارها نیز از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی بهره‌گیری شده است. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان‌دهنده وجود نابرابری و تفاوت معنادار بین محله‌های بـم از نظر شاخصهای کیفیت زندگی است.

on the indices considered in the research (economical, social, environmental and physical), some data were collected through field study method and questionnaire tool in the form of five-point Likert. Some other required data such as theoretical-conceptual framework of the research, documents and censuses were obtained by library method. Also Topsis and VIKOR models were used to calculate the ranking of the city local areas in terms of quality of life. At the same time, analytical hierarchy process (AHP) method was used to weight the criteria.

Findings: Results of the analysis of indicators show an inequality and significant difference between the local areas of the city of Bam in the terms of quality of life indicators. In the combined indicator of quality of life which was calculated by using VIKOR model, in whole, the obtained results indicate that 32.1% of local areas have favorable and suitable condition, 21.4% have semi-favorable and medium condition and 46.4% are lower than the average. The favorable locals in terms of quality of life indicators are located in the second zone, in west and central part of city, and in the contrary. Unfavorable areas in terms of the quality of

۳۲/۱٪ محله‌ها دارای وضعیت مطلوب و مناسب، ۲۱/۴٪ آنها در وضعیت نیمه‌مطلوب و متوسط و ۴۶/۴٪ نیز در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار دارند. محله‌های مطلوب از نظر شاخصهای کیفیت زندگی بیشتر در منطقه دو، در غرب و مرکز شهر و در طرف مقابل، محله‌های نامطلوب از نظر شاخصهای کیفیت زندگی اکثراً در منطقه یک و نیمه شرقی و به‌طور خاص در ناحیه یک شهر و اطراف ارگ تاریخی بم واقع شده‌اند. افزایش میزان کیفیت تسهیلات و خدمات شهری، پایداری امنیت اجتماعی در محله‌های نامطلوب و توجه ویژه مسئولان به رفع معضل بیکاری در محله‌های فقیر و نامطلوب شهر و ارائه راهکارهایی جهت ایجاد اشتغال پایدار برای ساکنین آنها از طریق معرفی پتانسیلها و جاذبه‌های توریستی بم و جذب گردشگر می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی در این شهر کمک کند.

بحث: امروزه نواحی شهری با چالشهای مهمی در زمینه‌های محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن و خدمات ناکافی شهری رو به رو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهند. با توجه به اینکه شهر بم یک شهر بازسازی شده ناشی از حادثه زلزله است و تمایزات تاریخی بین محله‌های آن به لحاظ قدمت وجود ندارد، انتظار می‌رود که در سطح محله‌های این شهر توسعه برابر، یکسان و همگون وجود

life indicators are mostly located in the first zone and eastern part, especially in the first zone of the city of Bam and around the historical monument of Arg-e-Bam. Increasing the amount and quality of urban facilities and services, stabilizing the social security in unfavorable areas, special consideration of the officials to resolve problems of unemployment in poor and unfavorable areas of the city, and presenting strategies to create sustainable jobs for residents of such areas through introducing the tourism potentials and attractions of the city of Bam can help to improve the quality of life in this city.

Discussion: Today, urban areas are faced significant challenges in the field of environment, social privation, insecurity, unemployment, shortage of housing, and insufficient urban services which decrease the quality of life greatly. Given that Bam city is a re-constructed city due to the earthquake disaster and there is no historical differences between its districts from the point of view of oldness, it is expected that there is an equal, uniform and standard development in the local areas of the city and a balance is established between the districts from the view of the indices of quality of life. But through a

داشته باشد و از نظر شاخصهای کیفیت زندگی تعادلی بین محلات برقرار باشد اما با نگاهی به عمق معیشت ساکنان این محله‌ها چنین استنباط می‌شود که نابرابریهای زیادی از نظر شاخصهای کیفیت زندگی میان محله‌های بام وجود دارد و نتایج تحقیق حاضر گویای این واقعیت است که شهر بام امروزه سیمایی از فضای کالبدی و اقتصادی - اجتماعی دوگانه‌ای به خود گرفته است که در یک سو گروه برخوردار و در سوی دیگر افرادی با حداقلهای زندگی قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، محله‌های شهری، مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره

تاریخ دریافت: ۹۵/۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۴/۲۸

مقدمه

شهر به عنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در احساس رضایتمندی است و در واقع شکل‌دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست؛ اما روند شتابان شهرنشینی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه با تأثیر صرف بر جنبه‌های عینی توسعه (رشد) در

deep look at the life of the residents of these districts it is revealed that there is a great inequalities in regard to the quality of life indices among the neighborhoods of this city. The findings of the present study indicate this fact that today this city has a twofold physical and economical-social feature that on one hand there are rich people and on the other hand there are people with the minimums of life. The issues related to the employment, education and health, as the main problems, and issues of poor districts, losing the social investment and lack of its recovery after the earthquake is the main obstacle for the development and improvement of quality of life in these areas.

Key Words: City of Bam, Multi-criteria decision-making models, Quality of life, Urban areas

سالهای پس از جنگ جهانی دوم، نه تنها دستیابی به توسعه را مقدور نساخت؛ بلکه بر نابسامانیهای کیفیت عینی و ذهنی زندگی شهرهای جهان سوم افزود (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰). به همین دلیل، توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شده تا از این طریق تلاشهایی در راستای ارتقاء شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بُعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد (ربانی‌خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶). ازاین‌رو، در سالهای اخیر، این موضوع توجه بسیاری را به خود جلب کرده

و به‌طور فزاینده‌ای به موضوع تحقیقات علمی و تئوری در زمینه‌ها و نظامهای مختلف تبدیل شده است. مطالعه این مفهوم بر پایه این فرضیه بنیادین است که محیط اجتماعی و فیزیکی می‌تواند بر روی خوشبختی و رفاه مردم ساکن در یک محل تأثیرگذار باشد (لامیری، ۲۰۰۶).

اواخر سال ۲۰۱۲ م. یک نقطه عطف جهانی در تاریخ بشر است که در آن طبق برآوردهای رسمی، جمعیت جهان به ۷ میلیارد نفر رسیده است و بیش از ۵۰٪ این جمعیت ساکن نواحی شهری هستند. علاوه بر این، دو نفر از هر سه نفر متولد

شده در طول ۳۰ سال آینده به احتمال زیاد در شهرها زندگی خواهند کرد (مرنز^۱، ۲۰۱۵). بنابراین، با توجه به نقش غیرقابل کتمان شهرها در تولید، رشد و توسعه پایدار ملی، ضرورت افزایش کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاههای شهری بر کسی پوشیده نیست (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۳). در این میان، محله‌ها نقش مؤثری در حیات و زوال شهرها دارند و توجه به زندگی محله‌ای به‌ویژه در توسعه جوامع در خصوص اطمینان از ارتباط خوب میان ساکنان، جوامع قوی و کیفیت زندگی بهتر بسیار مهم است (همدان^۲، ۲۰۱۴). همین دلیل، بررسی و تحلیل کیفیت زندگی در راستای شناسایی نقاط و محله‌های محروم شهری و طرح رویکردهایی با هدف ارتقای کیفیت زندگی در این محله‌ها و رفع محرومیت ضروری است. با توجه به ضرورت پرداختن به بحث کیفیت زندگی در وضعیت کنونی کشور، در این پژوهش مبنای سنجش و ارزیابی شاخصهای کیفیت زندگی در شهر بم قرار گرفته است. در این شهر، قبل از زلزله در زندگی محلی کوچه‌باغها (باغ-کوچه‌ها) بستری مناسب برای برقراری تعاملات اجتماعی و روابط همسایگی بوده است؛ اما در پی زلزله حدود نصف جمعیت ۷۰۰۰۰ نفری این شهر جان باختند و بافت شهری آسیب بسیار گسترده‌ای دید و به‌کلی ویران شد. شهر بم پیش از سانحه شهری با بافت تاریخی و کالبدی با ارزش و ویژگیهای فرهنگی و اجتماعی خاصی بود که پس از سانحه به دلیل فروپاشی نظام سکونت و اقتصادی شهر و اثرات سوء روانی، کیفیت محیط و کیفیت زندگی در شهر دچار دگرگونی شد (اورنگ، ۱۳۸۶).

با توجه به اینکه این شهر، یک شهر بازسازی شده ناشی از حادثه زلزله است و تمایزات تاریخی بین محله‌های آن به لحاظ قدمت وجود ندارد و انتظار می‌رود

---

1. Marans
2. Hamdan

که در سطح محله‌های این شهر توسعه برابر، یکسان و همگون وجود داشته باشد؛ اما با نگاهی به عمق معیشت ساکنان این محله‌ها چنین استنباط می‌شود که نابرابریهای زیادی به لحاظ شاخصهای کیفیت زندگی میان محله‌های این شهر وجود دارد. درواقع، اینکه در این شهر محله‌ها از نظر کیفیت زندگی در چه سطحی قرار دارند؛ مسلماً موضوعی است که نتایج آن می‌تواند مبنایی جهت تصمیم‌سازی باشد؛ بنابراین، با توجه به هدف پژوهش که سنجش، تحلیل و ارزیابی نابرابریهای کیفیت زندگی در سطح محله‌های این شهر است، سعی شده، ضمن شناخت و ارزیابی نابرابری محله‌ها در کیفیت زندگی شهری، به تعیین سطح کیفی آنها و دلایل آن پرداخته شود و در نهایت راهکارهایی جهت بهبود وضعیت کیفیت زندگی ارائه شود؛ زیرا بررسی سلسله‌مراتب محله‌ها و نیز ترسیم کمبودها و شکافها از منظر شاخصهای مختلف می‌تواند درجه اولویت برنامه‌ریزی را تعیین کند.

پیشینه پژوهش

در مطالعات خارجی، مرنز (۲۰۱۵) در مقاله «کیفیت زندگی شهری و مطالعات پایداری محیط‌زیست» به ارائه تعریف عملیاتی کیفیت زندگی پرداخته است. وی ابتدا به بررسی اجمالی مطالعات انجام شده در ارتباط با کیفیت زندگی شهری و سپس به ارائه مدل‌های مفهومی گوناگون در این زمینه پرداخته است و در نهایت سنجش پوشش فرهنگ پایداری در میان ساکنان نواحی شهری را به عنوان بخشی از مطالعات کیفیت زندگی ارائه داده است. ازیوو و همکاران^۱ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان «رضایت از کیفیت زندگی (ذهنی) در خانه‌های عمومی مناطق شهرداری (مورد مطالعه: جنوب غرب نیجریه)» به ارزیابی رضایت ذهنی ۴۲۵ نفر از ساکنان ۱۰ مکان تازه‌ساخت دولتی ایالت جنوبی غربی نیجریه پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ۶۱٪ از

1. Eziyo

پاسخگویان به طور کلی از زندگی در خانه‌های فعلی خود راضی بوده‌اند؛ اما در دسترسی به خدمات و امکانات زیربنایی احساس نارضایتی می‌کرده‌اند. اولاجویجی و همکاران^۱ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی کیفیت زندگی برای کاهش فقر با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی»، کیفیت زندگی را با استفاده از ۱۲ شاخص در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که کیفیت زندگی ۶۱/۵٪ از محیط جغرافیایی زیر حد متوسط بوده، ۱۷/۹٪ بسیار فقیر و ۱۴/۶٪ در حد متوسط است. همچنین علاوه بر اولویت‌بندی مناطق برای توسعه بیشتر از نظر خدمات، به دخالت‌های فوری و آگاهانه دولت برای ارتقاء سطح کیفیت زندگی و جلوگیری از فقر تأکید کرده‌اند. لی^۲ (۲۰۰۸) با استفاده از شاخص‌های ذهنی به ارزیابی کیفیت زندگی در شهر تایپه پرداخته است. در این راستا، ۳۳۱ نفر از ساکنان شهر تایپه به منظور پیمایش ارزیابی ذهنی ساکنان در کیفیت زندگی مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که محل زندگی، زناشویی، سن، تحصیلات و درآمد قلمروهای مختلف رضایت را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

ضرابی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله «سنجش و ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در شهرهای متوسط اندام (نمونه موردی: شهر یاسوج)» با استفاده از پنج بُعد سلامت محیطی، سلامت اجتماعی، سلامت جسمانی، سلامت روانی و حمل و نقل عمومی به بررسی کیفیت زندگی در این شهر پرداخته و در مجموع به این نتیجه رسیده‌اند که به جز عامل سلامت جسمانی، رضایت مردم از سایر ابعاد مورد بررسی بالاتر از حد متوسط است. ضرابی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله «تحلیل رضایتمندی از شاخص‌های کیفیت محیط در شهرهای جدید (مورد مطالعه: شهر جدید پرند)» کیفیت زندگی را

1. Olajuyigbe

2. Lee

در ۵ بُعد اقتصادی، اجتماعی، کیفیت مسکن، ارائه خدمات شهری و کیفیت دسترسی و حمل و نقل طبقه‌بندی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که کیفیت محیط سکونت از دیدگاه ساکنان شهر جدید پرنده در همه شاخصها در سطح پایینی قرار دارد و فقط شاخص دسترسی و حمل و نقل نزدیک به متوسط ارزیابی می‌شود.

خواجه شاهکوهی و مهدوی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی و تحلیل شاخصهای ذهنی کیفیت زندگی در شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر بندر ترکمن)» به بررسی کیفیت زندگی در این شهر با استفاده از ابعاد ذهنی (بُعد اقتصادی، بُعد کالبدی- محیطی و بُعد اجتماعی- فرهنگی) پرداختند. در این مطالعه، نتایج به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها برای بیشتر مؤلفه‌ها معناداری کمتر از ۹۵ درصد را نشان می‌دهد. در واقع بیشتر ساکنان شهر بندر ترکمن از کیفیت زندگی خود رضایت اندکی دارند. خادمی و جوکار سرهنگی (۱۳۹۱) در مقاله «ارزیابی کیفیت زندگی شهری، مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر آمل» به بررسی کیفیت زندگی در بافت فرسوده شهر از جنبه‌های گوناگون شامل کیفیت محیطی، اقتصادی و سلامت اجتماعی پرداخته‌اند. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که بافت فرسوده شهر به لحاظ شاخص کیفیت زندگی در زیر سطح متوسط قرار گرفته و در این میان، شهروندان از وضعیت اقتصادی نسبت به سایر مؤلفه‌ها ابراز نارضایتی بیشتری نموده‌اند. لطفی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل کیفیت زندگی شهری با استفاده از روش آنتروپی^۱ و تکنیک روش مجموع ساده وزنی^۲، مطالعه موردی: بافت شهری میان‌دوآب» بر مبنای ۴ شاخص اقتصادی، اجتماعی، کالبدی- محیطی و روانی به تبیین سطوح کیفیت زندگی در شهر میان‌دوآب اقدام کرده‌اند. نتایج نشان داد که

1. Entropy Model

2. Simple-Additive-Weighting Method (SAW)

در بین محله‌ها، محله ۲۲ در بهترین شرایط و محله ۲۴ در بدترین شرایط قرار دارد. بررسیهای انجام شده نشان می‌دهد که کیفیت زندگی با توجه به شاخصهای مختلف (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، کیفیت مسکن، ارائه خدمات شهری، کیفیت دسترسی حمل و نقل، کیفیت محیط، سرمایه اجتماعی و آرامش شهری) در شهرهای مختلف کشور و سایر کشورها نتایج متفاوتی را نشان داده است؛ اما موضوع پژوهش حاضر با شاخصهایی چون: بُعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، محیطی تاکنون در شهر بم صورت نگرفته است؛ لذا، در این پژوهش، با نگاهی جغرافیایی و بهره‌گیری از روشهای میدانی و مدل وزندهی فرایند تحلیل سلسله مراتبی^۱ و تکنیک تاپسیس^۲ و ویکور^۳ به پهنه‌بندی و تحلیل فضایی وضعیت توزیع شاخصهای کیفیت زندگی و ارائه تصویری روشن از چگونگی آن در محله‌های شهر بم صورت گرفته است.

مبانی نظری

امروزه کیفیت زندگی مفهومی پیچیده است و بسیاری از دانشمندان علوم اجتماعی از تعریفی جامع و مانع از آن ناتوان هستند. چرا که درک این مفهوم از سوی اقشار مختلف جامعه شهری معنای متفاوتی را متبادر می‌کند؛ به عبارتی، در محیط شهری این مفهوم به واسطه تنوع اندیشه‌ها و اینکه هر کس تعریف خاصی از زندگی و رفاه اجتماعی دارد، معانی متفاوتی را متصاعد می‌سازد (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰)؛ بنابراین، با اینکه کیفیت زندگی موضوع بسیاری از تحقیقات در رشته‌های علمی گوناگون بوده است؛ اما تعریفی جامع و جهانی برای این مفهوم هنوز هم به صورت یک مشکل باقی مانده است (ضرابی

1. Analytical Hierarchy Process(AHP)

2. Topsis

3. Vikor

و همکاران، ۱۳۹۳)؛ زیرا بسیاری از محققان بر این باورند که کیفیت زندگی مفهومی نسبی، متأثر از زمان، مکان و ارزشهای فردی و اجتماعی است که از یک‌سو، ابعاد عینی و بیرونی و از سوی دیگر، ابعاد ذهنی و درونی دارد؛ از این‌رو، ارائه تعریفی جامع و جهانی از آن آسان نیست (رضوانی و منصوریان، ۱۳۸۷). در یک تعریف عام، کیفیت زندگی به‌عنوان زندگی راحت و دسترسی به نیازهای اساسی در یک محیط شهری تلقی می‌شود (ایزر^۱، ۲۰۰۴). در واقع، کیفیت زندگی به‌عنوان فراهم بودن سطوحی از زندگی است که فرد از زندگی خود احساس رضایت دارد. باید توجه داشت، کیفیت زندگی به دلیل پیچیدگی نیازهای انسان و تنوع نیازها در فرهنگها و سیستمهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، مفهومی بسیار گسترده دارد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۱).

اغلب تمایز میان مفاهیم کیفیت زندگی، رفاه، رضایت و شادی دشوار است (مرنز، ۲۰۱۵). به‌طور کلی می‌توان گفت که مفهوم کیفیت زندگی شهری با هدف اصلاح و تکامل مفهوم توسعه از توسعه صرف کمی و اقتصادی به توسعه پایدار شهری مطرح و مورد توجه قرار گرفته است. در واقع این مفهوم پاسخی به توسعه صرف اقتصادی در مقیاس ملی و توسعه صرف کالبدی در مقیاس شهری بود و به نوعی مؤید توجه به شاخصها و معیارهای اجتماعی، کیفی و اقتصادی پایدار در عرصه برنامه‌ریزی شهری و در تعامل با شاخصهای کالبدی، کارکردی است؛ به عبارت دیگر، منظور از کیفیت زندگی شهری توجه به شاخصهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و روانی و غیره در دو وجه عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) در روند برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری است: مثل کیفیت دسترسی، کیفیت مسکن، کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت، ایجاد فرصتهایی برای کنش متقابل اجتماعی،

1. Eiser

فرصت‌های اجتماعی، اشتغال، رفاه، مشارکت اجتماعی و غیره (کوکبی، ۱۳۸۴).

علی‌رغم ابهام و اختلاف‌نظرهایی که در تعریف کیفیت زندگی وجود دارد، تمام پژوهش‌های کیفیت زندگی، در دو سرفصل شاخص‌های عینی و شاخص‌های ذهنی انجام می‌شوند (آلن و همکاران^۱، ۲۰۰۲). در این میان رویکردهای ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی‌ها و رضایت ساکنان از زندگی شهری به دست می‌آیند. کیفیت ذهنی زندگی، ادراک مردم از وضعیت زندگی‌شان را منعکس می‌سازد و با استفاده از شاخص‌های ذهنی اندازه‌گیری می‌شود. شاخص‌های ذهنی بر اساس چگونگی درک و توصیف مردم از وضع خود استوار هستند و برای ارزیابی افراد از وضعیت عینی زندگی استفاده می‌شوند. این شاخص‌ها مبتنی بر گزارش‌های شخصی افراد از ادراکاتشان در مورد جنبه‌های مختلف زندگی است و میزان رضایت افراد و گروه‌ها را از تأمین نیازهایشان مورد بررسی قرار می‌دهد. این شاخص‌های مکمل که متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی هستند، ادراکات و ارزشیابی‌های افراد را از وضعیت عینی و ملموس زندگی‌شان نمایش می‌دهد. در حالی که شاخص‌های عینی مربوط به حقایق قابل مشاهده هستند و غالباً از داده‌های ثانویه به دست می‌آیند (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰). میلز^۲ (۱۹۸۵) اعتقاد دارد، ارزیابی کیفیت زندگی بیش از آنکه به وسیله شاخص‌های عینی امکان‌پذیر باشد، به وسیله شاخص‌های ذهنی امکان‌پذیر است (مرصوصی و لاجوردی، ۱۳۹۳). واقعیت این است که کیفیت زندگی افراد بدون در نظر گرفتن ذهنیتهای آنها نسبت به زندگی، غیرقابل سنجش است و شاخص‌های عینی در حالی که پایایی بالایی دارند، از قابلیت اطمینان کمتری برای سنجش کیفیت زندگی انسان برخوردارند (فوو^۳، ۲۰۰۲). در طرف مقابل،

---

1. Allen

2. Miles

3. Foo

شاخصهای ذهنی از پایایی پایین و قابلیت اطمینان بیشتری برخوردارند (داس^۱، ۲۰۰۸).

جدول (۱) رویکردهای سنجش کیفیت زندگی

روش سنجش کیفیت زندگی	تأکید	ایراد
عینی	سنجش امکانات، تجهیزات و شرایط بیرونی	پایایی پایین
ذهنی	ادراکات فردی و جمعی از کیفیت زندگی	قابلیت اطمینان پایین
عینی و ذهنی	ترکیبی از حقایق خارجی و ذهنیهای فردی	وابستگی به ترکیب شاخصهای ذهنی و عینی

منبع: شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲

با توجه به مطالب مذکور، نکته اساسی در مورد کیفیت زندگی این است که این مفهوم در رشته‌ها و علوم مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. گرایش رشته‌های پزشکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و جغرافیا و برنامه‌ریزی به بحثهای کیفیت زندگی، باعث ایجاد تنوع در مدل‌های تحقیق شده است (شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲)؛ در نتیجه، معیارها و شاخصهای فراوان و گوناگونی در جهت ارزیابی و سنجش کیفیت زندگی وجود دارد. همچنین، باوجود رویکردهای مختلف به این مبحث، می‌توان معیارها و شاخصهای گوناگونی را در نظر گرفت (فیروز جهانتیغ، ۱۳۹۲). با وجود این، چارچوب جامعی برای مطالعه کیفیت زندگی به صورت یکپارچه و متکی به شاخصهای فیزیکی، مکانی و اجتماعی ارائه نشده است (کمپ^۲ و دیگران، ۲۰۰۳). با این حال، در مطالعات مربوط به ادبیات کیفیت

1. Das

2. Kamp

زندگی غالباً به کمپبل^۱ و همکارانش استناد می‌شود. این منبع به عنوان چارچوبی فراگیر برای تحقیقات کیفیت زندگی به آسانی می‌تواند طیفی مرکب از روابط جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی با در نظر گرفتن میزان رضایت از سطوح مختلف زندگی و حوزه‌های زندگی ارائه دهد (مرنز، ۲۰۱۵).

جدول (۲) جنبه‌های کیفیت زندگی مورد استفاده در پژوهشهای مختلف

منبع	جنبه‌های کیفیت زندگی به کار رفته در پژوهشهای مختلف
لویی ^۲ (۱۹۷۶)	۱. اقتصاد ۲. سیاست ۳. محیط زیست ۴. اجتماع ۵. آموزش
بویر و ساوجنو ^۳ (۱۹۸۱)	۱. آب و هوا ۲. مسکن ۳. محیط زیست و بهداشت ۴. جرم ۵. حمل و نقل ۶. آموزش ۷. هنر ۸. تفریح ۸. اقتصاد
بلوم کوئیست و دیگران ^۴ (۱۹۸۸) استور و لیون ^۵ (۱۹۹۲)	۱. نزولات جوی ۲. تعداد روزهای گرم ۳. تعداد روزهای سرد ۴. رطوبت ۵. سرعت باد ۶. جرم ۷. نسبت معلم به شاگرد ۸. مواد زائد
صوفیان ^۶ (۱۹۹۳)	۱. امنیت عمومی ۲. هزینه خوراک ۳. فضای زندگی ۴. استاندارد مسکن ۵. ارتباطات ۶. آموزش ۷. بهداشت عمومی ۸. آرامش ۹. جریان ترافیک
برنامه پیشرفت و توسعه سازمان ملل ^۷ (۱۹۹۴)	۱. امید به زندگی ۲. نرخ بی سواد بزرگسالان ۳. متوسط قدرت خرید
پروتاسنکو ^۸ (۱۹۹۷)	۱. درآمد ماهیانه هر شخص ۲. توزیع درآمد ۳. مخارج خوراک روزانه

منبع: آلتگین و جون^۹ (۲۰۱۲)؛ سالاری سردری و همکاران (۱۳۹۳)؛ خراسانی مقدم و همکاران (۱۳۹۴)

در پژوهش حاضر نیز کیفیت زندگی شهری در محله‌های شهر بم براساس چهار بُعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی و ترکیبی از روشهای عینی و ذهنی مورد سنجش قرار گرفته است.

1. Campbell
4. Blomquist
7. UNDP

2. Lui
5. Stover and Leven
8. Protassenko

3. Boyer and Savageau
6. Sufian
9. Ulengin and Geven

روش

این پژوهش از نوع «کاربردی» و روش تحقیق آن از نوع «توصیفی-تحلیلی» است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن در محله‌های شهر بم است که براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ تعداد آنها برابر با ۹۲۳۹۷ نفر بوده است. نمونه‌گیری در دو مرحله انجام گرفت. مرحله اول با روش نمونه‌برداری تصادفی ساده و با استفاده از فرمول کوکران، ۳۲۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. سپس با توجه به محله‌های بیست‌وهشت گانه این شهر اقدام به نمونه‌برداری طبقه‌ای گردید و با توجه به جمعیت هر محله، به توزیع پرسشنامه‌ها اقدام شد.

براساس شاخصهای مدنظر پژوهش (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی) داده‌هایی از طریق روشهای میدانی و ابزار پرسشنامه‌ای در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت جمع‌آوری گردید. برخی دیگر از داده‌های مورد نیاز مانند چارچوب نظری-مفهومی پژوهش، اسناد و مدارک و سرشماریها از طریق روش کتابخانه‌ای به دست آمده است. برای بررسی روایی پرسشنامه از روایی صوری استفاده شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار آن ۰/۸۶۷ به دست آمد. این داده‌ها پس از میانگین‌گیری در نرم‌افزار آماری SPSS جهت مقایسه زوجی هر یک از معیارها و مؤلفه‌های شاخصهای کیفیت زندگی، پس از اخذ نظر کارشناسان مربوطه با استفاده از مدل وزن‌دهی فرایند تحلیل سلسله مراتبی، (زکریا و همکاران^۱، ۲۰۱۰؛ آواستی و چاون^۲، ۲۰۱۲؛ عزیز و همکاران^۳، ۲۰۱۳) وزن‌دهی گردیده‌اند، سپس جهت رتبه‌بندی محله‌ها و همچنین به منظور تعیین

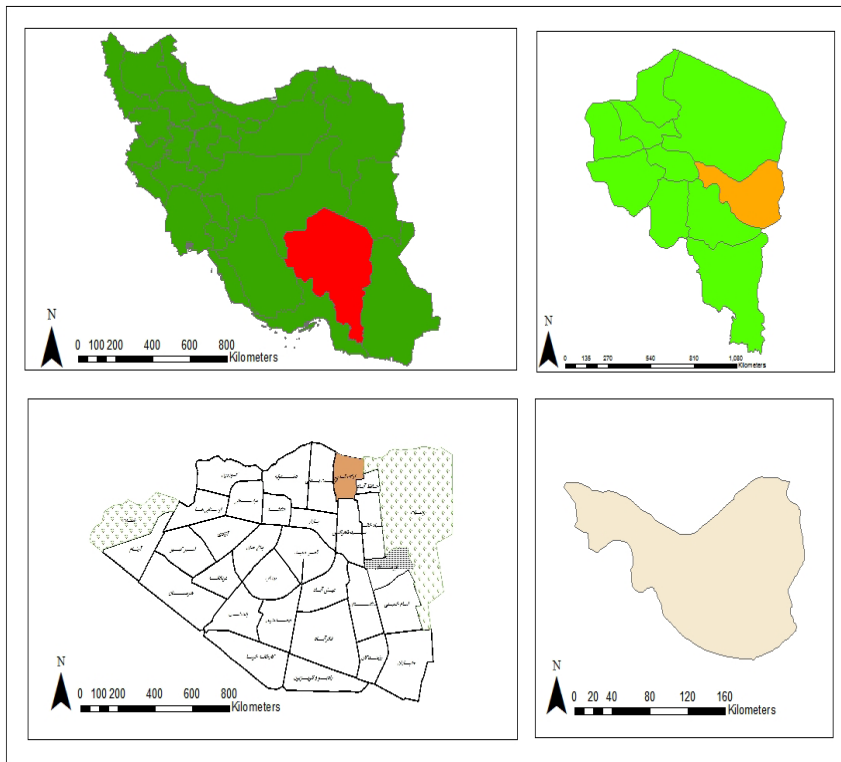
1. Zakria

2. Awasthi and Chauhan

3. Azizi

سطح هر یک از آنها در شاخصهای پنج گانه کیفیت زندگی از مدل تصمیم‌گیری تاپسیس (زیاری و همکاران، ۱۳۸۹) استفاده گردید و در نهایت برای ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی و رتبه‌بندی نهایی محله‌ها، در محدوده مورد مطالعه، از مدل چندمعیاره ویکور (پوراحمد و خلیجی، ۱۳۹۳) استفاده شده است.

شکل (۱) موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

جدول (۳) محاسبه وزن شاخصهای اجتماعی کیفیت زندگی با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی

شاخص	کیفیت روابط همسایگی			کیفیت امنیت اجتماعی			کیفیت مشارکت اجتماعی		میزان رضایت از محله	
زیر شاخص	میزان شناخت همسایه‌ها	میزان روابط با همسایه‌ها	میزان اعتماد به همسایه‌ها	فضاهای جرم‌خیز	میزان بزه‌کاری	میزان مزاحمت	مشارکت در امور شهری	مشارکت در مراسم مذهبی و ...	احس تعلق به محله	میزان رضایت نسبی از محله
	۰/۰۶۱	۰/۰۹۰	۰/۱۲۳	۰/۱۳۴	۰/۱۷۱	۰/۱۵۳	۰/۰۵۷	۰/۰۶۴	۰/۰۷۳	۰/۰۷۳

شناخت قلمرو پژوهش

شهر بم به‌عنوان مرکز شهرستان بم، در دشت وسیعی در شرق استان کرمان در مختصات ۵۸ درجه و ۲۱ دقیقه و ۴۲ ثانیه طول شرقی و ۲۹ درجه و ۵ دقیقه و ۲۷ ثانیه عرض شمالی قرار گرفته است. این شهر در فاصله ۱۸۵ کیلومتری مرکز استان قرار دارد؛ از شمال به شهرستان کرمان، از غرب به شهرستانهای جیرفت و عنبرآباد، از جنوب به شهرستانهای ریگان و ایرانشهر و از شرق به شهرستانهای فهرج و زاهدان محدود می‌شود. پس از زمین‌لرزه مهیب سال ۱۳۸۲ بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، شهر بم ۷۵۲۱۲ نفر جمعیت داشته است و دارای ۲ منطقه شهری و ۶ ناحیه است. رقم جمعیت این شهر مطابق سرشماری سال ۱۳۹۰ برابر با ۱۲۵۷۶۴ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲). براساس تقسیمات کالبدی، شهر بم دارای بیش از ۳۰ محله شهری عرفی-تاریخی، ۶ ناحیه و ۲ منطقه شهری است.

یافته‌ها

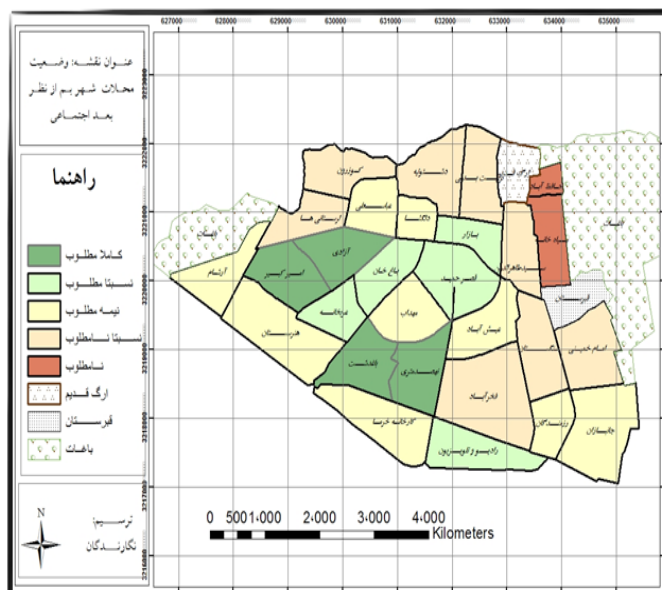
وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای کیفیت زندگی ۱ - وضعیت محله‌ها از نظر بُعد اجتماعی کیفیت زندگی

در این سنجش ۴ شاخص کیفیت روابط همسایگی، کیفیت امنیت اجتماعی، کیفیت مشارکت اجتماعی و کیفیت میزان رضایت از محله و ۱۰ زیرشاخص (جدول ۳) در ۲۸ محله در شهر بم مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج حاصل از تکنیک تاپسیس نشان داد که در بین محله‌های ۲۸ گانه، به ترتیب محله نهصد متری، امیرکبیر، باغدشت، آزادی از نظر بُعد اجتماعی در وضعیت کاملاً مطلوب، محله‌های عربخانه، باغ خان، قصر حمید، بازار و شهرک رادیو و تلویزیون نسبتاً مطلوب، محله‌های مهداب، آرشام، دلگشا، عیش آباد، هنرستان، کارخانه خرما، جانبازان و رزمندگان در وضعیت متوسط و سایر محله‌ها در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار دارند (جدول ۴). در این بین، محله‌های سیاه‌خانه و حافظ آباد در وضعیت کاملاً نامطلوب قرار دارند.

جدول (۴) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای اجتماعی کیفیت زندگی با استفاده از مدل

تاپسیس

وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله	وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله
نیمه مطلوب	۱۵	۰/۴۹۲۸۷۷۹۹۴	کارخانه خرما	مطلوب	۱	۰/۷۶۹۲۸۲۳۲۸	نهدمتری
نیمه مطلوب	۱۶	۰/۴۸۴۹۷۷۴۰۶	عباسعلی	مطلوب	۲	۰/۷۵۸۲۷۵۲۳۷	امیرکبیر
نیمه مطلوب	۱۷	۰/۴۷۵۰۴۰۶۲۳	جانبازان	مطلوب	۳	۰/۷۴۹۰۲۹۱۶۳	باغدشت
نیمه مطلوب	۱۸	۰/۴۶۵۹۲۵۰۸۲	رزمندگان	مطلوب	۴	۰/۶۶۸۴۵۴۲۶۴	آزادی
نسبتاً نامطلوب	۱۹	۰/۴۵۲۴۱۶۵۸۷	امام خمینی	نسبتاً مطلوب	۵	۰/۶۲۳۳۱۹۲۷۳	عربخانه
نسبتاً نامطلوب	۲۰	۰/۴۳۱۰۶۸۳۹۵	لرستانیها	نسبتاً مطلوب	۶	۰/۵۸۰۴۳۲۵۵۴	باغ خان
نسبتاً نامطلوب	۲۱	۰/۴۲۳۵۱۲۸۵۵	فخرآباد	نسبتاً مطلوب	۷	۰/۵۷۵۱۹۹۳۰۸	قصر حمید
نسبتاً نامطلوب	۲۲	۰/۴۱۴۷۱۷۱۲	دشتوئیه	نسبتاً مطلوب	۸	۰/۵۷۲۳۱۰۶۲۲	بازار
نسبتاً نامطلوب	۲۳	۰/۳۹۷۷۶۶۸۷۴	سنگستان	نسبتاً مطلوب	۹	۰/۵۵۲۴۸۲۶۶۴	رادیو تلویزیون
نسبتاً نامطلوب	۲۴	۰/۳۸۳۷۲۲۹۷۱	کوزرون	نیمه مطلوب	۱۰	۰/۵۴۴۸۱۴۱۰۱	مهداب
نسبتاً نامطلوب	۲۵	۰/۳۷۴۹۰۳۶۴	تربیت بدنی	نیمه مطلوب	۱۱	۰/۵۴۱۵۵۷۵۹۲	آرشام
نسبتاً نامطلوب	۲۶	۰/۳۶۷۳۳۷۴۴۸	سیدظاهر	نیمه مطلوب	۱۲	۰/۵۳۰۰۷۶۰۷۱	دلگشا
نامطلوب	۲۷	۰/۳۴۹۸۳۴۷۳۶	حافظ آباد	نیمه مطلوب	۱۳	۰/۵۲۶۸۷۶۲۸۷	عیش
نامطلوب	۲۸	۰/۱۰۶۵۸۳۵۲۹	سیاه‌خانه	نیمه مطلوب	۱۴	۰/۴۹۴۴۹۱۴۴۱	هنرستان

شکل (۲) وضعیت محله‌های شهر بزم از نظر شاخصهای اجتماعی کیفیت زندگی

با توجه به یافته‌های پژوهش ۳۵/۷٪ از محله‌های شهر بزم در شاخص اجتماعی کیفیت زندگی وضعیت نامطلوب و نسبتاً نامطلوب دارند که علت آن را می‌توان نامطلوب بودن مؤلفه‌های مانند روابط کم بین همسایه‌ها، عدم اعتماد کافی به همسایه‌ها، بالا بودن میزان بزهکاری، همچنین بالا بودن آمار مزاحمت‌های خیابانی است که شاید دلیل اصلی و منشأ عدم مطلوبیت در مؤلفه‌های مذکور خرید و فروش و عرضه مواد مخدر، وجود افراد معتاد و متجاهرین خیابانی و وجود فضاهای جرم‌خیز و خلأهای ناشی از وجود نخلستانهای بزرگ، زد خورد و خشونت‌های خیابانی و در سالهای گذشته شکل‌گیری و گسترش حلبی‌آباد و آلودگی‌نشینی در اطراف ارگ قدیم و ... در این محله‌هاست که باعث سایه افکندن ناامنی بر این محله‌ها شده است.

جدول (۵) وزن شاخصهای اقتصادی کیفیت زندگی با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی

شاخص	میزان رضایت از درآمد	امید به آینده شغلی	رضایت از شغل	داشتن سلامت جسمانی برای فعالیت	داشتن پس انداز مناسب
وزن	۰/۲۵۱	۰/۱۵۴	۰/۰۸۰	۰/۲۹۰	۰/۲۲۵

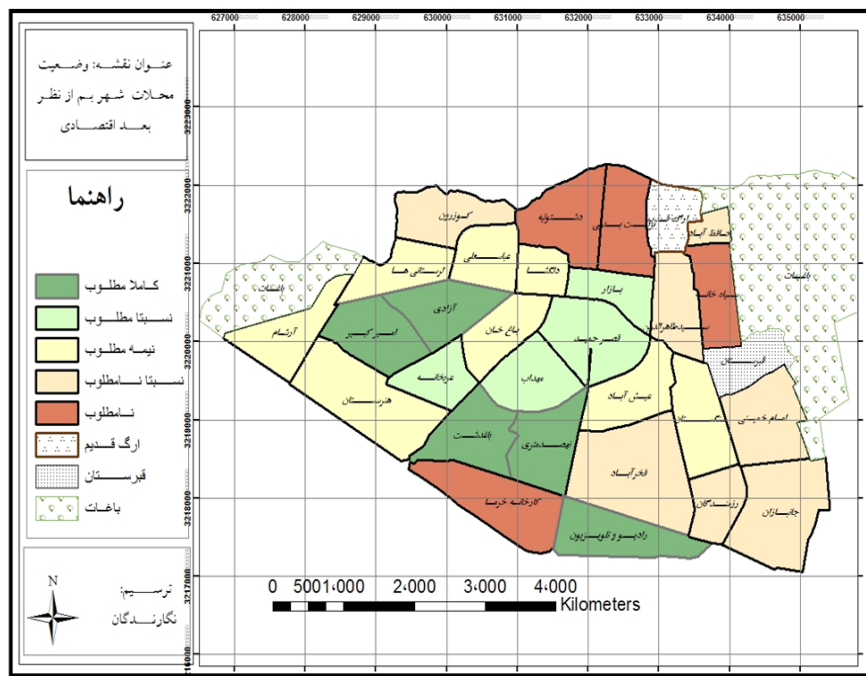
جدول (۶) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای اقتصادی کیفیت زندگی با استفاده از مدل تاپسیس

وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله	وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله
نیمه مطلوب	۱۵	۰/۳۳۳۰۴۲۸۵۷	هنرستان	مطلوب	۱	۰/۷۴۷۲۰۴۹۳۸	باغدشت
نیمه مطلوب	۱۶	۰/۳۲۰۳۲۵۱۹۱	دلگشا	مطلوب	۲	۰/۶۹۰۴۰۷۹۴۳	امیرکبیر
نیمه مطلوب	۱۷	۰/۳۰۸۶۲۱۲۴۲	سنگستان	مطلوب	۳	۰/۶۶۳۴۱۰۸۸	آزادی
نسبتاً نامطلوب	۱۸	۰/۲۱۳۶۰۹۲۱۴	امام خمینی	مطلوب	۴	۰/۶۲۰۵۹۳۷۱	رادیو تلویزیون
نسبتاً نامطلوب	۱۹	۰/۲۱۲۶۱۳۴۴۵	کوزرون	مطلوب	۵	۰/۶۱۵۲۴۹۶۲۹	نهدمتری
نسبتاً نامطلوب	۲۰	۰/۱۹۶۲۶۱۵۵۴	فخرآباد	نسبتاً مطلوب	۶	۰/۵۹۲۳۲۸۲۲۸	قصر حمید
نسبتاً نامطلوب	۲۱	۰/۱۹۱۶۷۰۰۴۹	جانبازان	نسبتاً مطلوب	۷	۰/۴۶۹۱۵۷۲۲۸	بازار
نسبتاً نامطلوب	۲۲	۰/۱۶۳۹۸۶۹۳۶	سیدطاهر	نسبتاً مطلوب	۸	۰/۴۶۹۱۵۷۲۲۸	مهداب
نسبتاً نامطلوب	۲۳	۰/۱۵۸۸۸۵۴۲۵	حافظ اباد	نسبتاً مطلوب	۹	۰/۴۶۹۱۵۷۲۲۸	عربخانه
نسبتاً نامطلوب	۲۴	۰/۱۴۶۱۷۱۹۳	رزندگان	نیمه مطلوب	۱۰	۰/۳۹۱۹۰۰۶۱۳	عیش
نامطلوب	۲۵	۰/۱۴۶۱۷۱۹۳	تربیت بدنی	نیمه مطلوب	۱۱	۰/۳۹۱۵۱۶۹۹۴	باغ خان
نامطلوب	۲۶	۰/۱۳۹۶۶۳۵۵۸	دشتوثیه	نیمه مطلوب	۱۲	۰/۳۸۶۴۰۱۷۶۲	آرشام
نامطلوب	۲۷	۰/۱۳۹۶۶۳۵۵۸	کارخانه خرما	نیمه مطلوب	۱۳	۰/۳۶۶۹۵۹۱۱۵	عباسعلی
نامطلوب	۲۸	۰/۰۸۷۸۶۱۰۴۹	سیاه‌خانه	نیمه مطلوب	۱۴	۰/۳۳۳۰۴۲۸۵۷	لرستانها

۲- وضعیت محله‌ها از نظر بُعد اقتصادی کیفیت زندگی

در این سنجه ۵ شاخص (میزان رضایت از درآمد، امید به آینده شغلی، رضایت از شغل، داشتن سلامت جسمانی لازم برای فعالیت و داشتن پس‌انداز مناسب) در محله‌های شهر بم مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج حاصل تکنیک تاپسیس در این تحقیق، وضعیت محله‌ها از نظر کیفیت زندگی در بُعد اقتصادی بسیار متفاوت است. به‌طوری که محله‌های باغدشت، امیرکبیر، آزادی، رادیو و تلویزیون و نهصد متری در وضعیت مطلوب، محله‌های قصر حمید، بازار، مهداب و عربخانه در وضعیت نسبتاً مطلوب و در مقابل محله‌های دشتوئیه، کارخانه خرما و سیاه‌خانه دارای وضعیت نامطلوب هستند.

با توجه به یافته‌های پژوهش تنها ۱۷/۹٪ از محله‌های شهر بم از شاخص اقتصادی کیفیت زندگی در وضعیت مطلوب قرار دارند و نزدیک به ۴۰٪ محله‌های این شهر در شاخص مذکور وضعیت نسبتاً نامطلوب و نامطلوب دارند که از دلایل آن می‌توان به بی‌ثباتی شغلی و نارضایتی از شغل، نداشتن پس‌انداز کافی و اتکا به یارانه‌های نقدی است اگر با یک نگاه تحلیلی به مشکلات اجتماعی و عدم مطلوبیت شاخصهای کیفیت زندگی در محله‌های شهر بم توجه شود، شاید یکی از دلایل اصلی آن مشکلات اقتصادی باشد؛ زیرا با توجه به بیشتر تحقیقات در حوزه کیفیت زندگی این موضوع اثبات شده که بین مطلوب بودن شاخص اقتصادی و امنیت اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد.

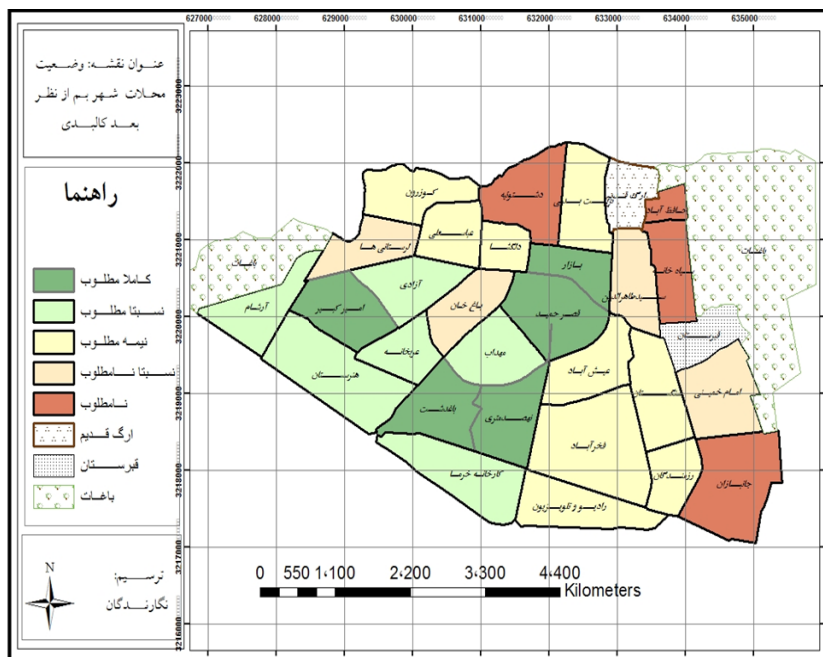
شکل (۳) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای اقتصادی کیفیت زندگی

جدول (۷) وزن شاخصهای کالبدی کیفیت زندگی با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی

کیفیت محیط شهر				کیفیت واحد مسکونی				شاخص
میزان دسترسی به پارکینگ در محله	میزان دسترسی به امکانات حمل و نقل عمومی	کیفیت کوچه‌ها و معابر	کیفیت پیاده‌روها	نورگیری و روشنایی واحد	میزان رضایت از فضای داخلی واحد مسکونی	نوع مصالح	عمر ساختمان	زیرشاخص
۰/۰۹۹	۰/۰۷۸	۰/۰۹۹	۰/۰۸۰	۰/۰۷۴	۰/۱۵۱	۰/۲۴۰	۰/۱۸۰	وزن

جدول (۸) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای کالبدی کیفیت زندگی با استفاده از مدل تاپسیس

وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله	وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله
نیمه مطلوب	۱۵	۰/۴۱۳۳۶۷۲۳۷	سنگستان	مطلوب	۱	۰/۷۵۸۶۵۹۷۷۲	باغدشت
نیمه مطلوب	۱۶	۰/۴۰۷۱۷۴۰۰۷	کوزرون	مطلوب	۲	۰/۷۴۷۵۹۱۲۷۱	امیرکبیر
نیمه مطلوب	۱۷	۰/۴۰۴۶۵۸۵۵۴	رمندگان	مطلوب	۳	۰/۷۲۹۲۶۲۴۶۷	نهدمتری
نیمه مطلوب	۱۸	۰/۳۵۷۲۵۸۳۵۵	عباسعلی	مطلوب	۴	۰/۶۹۹۴۴۵۷۷۹	قصرحمید
نیمه مطلوب	۱۹	۰/۳۴۷۹۳۰۷۱۷	فخرآباد	مطلوب	۵	۰/۶۹۵۰۸۶۲۷	بازار
نیمه مطلوب	۲۰	۰/۳۴۷۹۳۰۷۱۷	تربیت بدنی	نسبتاً مطلوب	۶	۰/۶۶۷۳۹۲۸	آزادی
نسبتاً نامطلوب	۲۱	۰/۳۳۰۹۴۰۰۴۱	امام خمینی	نسبتاً مطلوب	۷	۰/۶۳۵۵۵۳۲۳۴	مهداب
نسبتاً نامطلوب	۲۲	۰/۳۲۷۸۳۱۲۳۴	لرستانیها	نسبتاً مطلوب	۸	۰/۶۲۱۲۱۱۸۷۹	عربخانه
نسبتاً نامطلوب	۲۳	۰/۳۲۱۷۰۳۳۰۲	باغ خان	نسبتاً مطلوب	۹	۰/۵۹۴۵۰۷۶۵۳	آرشام
نسبتاً نامطلوب	۲۴	۰/۳۰۵۵۹۷۷۴۵	سیدظاهر	نسبتاً مطلوب	۱۰	۰/۵۸۸۴۴۴۵۱	کارخانه خرما
نامطلوب	۲۵	۰/۳۰۵۵۹۷۷۴۵	حافظ اباد	نسبتاً مطلوب	۱۱	۰/۵۶۳۴۷۶۲۲۹	هنرستان
نامطلوب	۲۶	۰/۳۰۵۳۵۳۱۳۲	جانبازان	نسبتاً مطلوب	۱۲	۰/۵۳۷۸۶۵۲۸۳	عیش
نامطلوب	۲۷	۰/۲۸۰۳۴۲۸۶	دشتوئیه	نسبتاً مطلوب	۱۳	۰/۵۲۵۶۷۹۹۲۷	رادیو تلویزیون
نامطلوب	۲۸	۰/۰۸۹۶۹۴۵۷	سیاه‌خانه	نیمه مطلوب	۱۴	۰/۴۹۷۷۴۰۱۳۲	دلگشا

شکل (۴) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای کالبدی کیفیت زندگی

جدول (۹) وزن شاخصهای محیطی کیفیت زندگی با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی

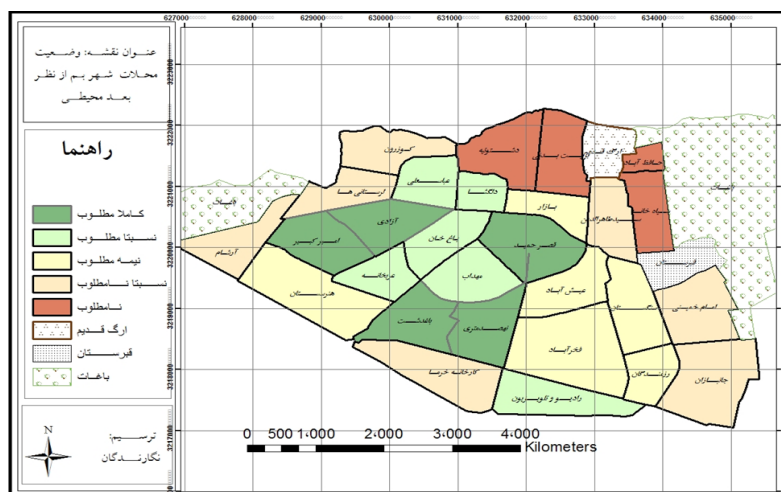
شاخص	میزان زیاده و مواد زائد در محله	کیفیت آب آشامیدنی	وضعیت سکونت و آرامش در محله	میزان گردوغبار	آلودگی صوتی
وزن	۰/۲۳۰	۰/۳۶۷	۰/۱۱۸	۰/۱۶۰	۰/۱۲۵

۴- وضعیت محله‌ها از نظر بُعد محیطی کیفیت زندگی

کیفیت محیط‌زیست در مناطق شهری دارای اهمیت بسیاری زیادی است و یکی از مهمترین فاکتورهای تعیین کیفیت زندگی در شهرهاست (مصطفی، ۲۰۱۲). در این قسمت از تحقیق برای سنجش کیفیت زندگی در بُعد زیست‌محیطی، از ۵ زیرشاخص میزان زباله و مواد زائد، کیفیت آب آشامیدنی، وضعیت سکونت و آرامش، میزان گرد و غبار و میزان آلودگی صوتی استفاده شده است. نتایج حاصل از محاسبات تکنیک تاپسیس حاکی از آن است که از نظر بُعد زیست‌محیطی محله‌های باغدشت، امیرکبیر، نهضدمتری، آزادی و قصر حمید دارای بهترین وضعیت؛ محله‌های مهداب، رادیو و تلویزیون، عباسعلی، باغ‌خان، دلگشا و عربخانه در وضعیت نسبتاً مطلوب و در مقابل محله‌های حافظ‌آباد، دشت‌وئیه، تربیت‌بدنی و سیاه‌خانه در وضعیت نامطلوب از نظر شاخصهای مورد مطالعه قرار دارند؛ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عواملی از قبیل: عدم وجود رضایت از کیفیت آب آشامیدنی، میزان زباله و مواد زائد در محله‌ها باعث ایجاد وضعیت نامطلوب شده‌اند که منشأ آن وجود ضایعات نخیلات و نخاله‌های ساختمانی، شکل‌گیری و گسترش حلی‌آباد در محله‌های اطراف ارگ قدیم، وجود گرد و غبار در هنگام وزش باد در این محله‌ها و عدم دسترسی برخی از ساکنین و منازل به آب آشامیدنی لوله‌کشی و ... است. همچنین، عبور و مرور موتورسیکلت‌های افراد مزاحم و ولگرد در فضای کوچه‌های این محله‌ها نیز باعث بوجود آمدن آلودگیهای صوتی می‌شود که این امر نیز به عدم مطلوبیت در شاخص زیست‌محیطی کمک می‌کند.

جدول (۱۰) وضعیت محله‌های شهر بم از نظر شاخصهای محیطی کیفیت زندگی با استفاده از مدل تاپسیس

وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله	وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله
نیمه مطلوب	۱۵	۰/۵۱۷۲۵۹۶	بازار	مطلوب	۱	۰/۹۰۴۸۲۶۹۴۵	باغدشت
نیمه مطلوب	۱۶	۰/۵۰۶۸۹۸۸	سنگستان	مطلوب	۲	۰/۹۰۴۸۲۶۹۴۵	امیرکبیر
نیمه مطلوب	۱۷	۰/۵۰۶۸۹۸۸	فخرآباد	مطلوب	۳	۰/۸۷۰۶۴۸۰۲۸	نهمدمتری
نسبتاً نامطلوب	۱۸	۰/۴۹۷۷۵۷۳	لرستانها	مطلوب	۴	۰/۸۰۳۵۵۷۹۳۹	آزادی
نسبتاً نامطلوب	۱۹	۰/۴۹۷۷۵۷۳	آرشم	مطلوب	۵	۰/۷۶۲۸۲۵۴۱۵	قصرحمید
نسبتاً نامطلوب	۲۰	۰/۴۹۳۱۰۱۲	امام خمینی	نسبتاً مطلوب	۶	۰/۷۳۸۱۰۷۹۲	مهداب
نسبتاً نامطلوب	۲۱	۰/۴۹۳۱۰۱۲	جانبازان	نسبتاً مطلوب	۷	۰/۶۴۸۶۲۲۴۰۷	رادیو تلویزیون
نسبتاً نامطلوب	۲۲	۰/۴۲۸۲۲۸۹	سیدطاهر	نسبتاً مطلوب	۸	۰/۶۴۸۶۲۲۴۰۷	عباسعلی
نسبتاً نامطلوب	۲۳	۰/۳۸۱۵۱۵	کارخانه خرما	نسبتاً مطلوب	۹	۰/۶۲۹۱۵۵۷۹۱	باغ خان
نسبتاً نامطلوب	۲۴	۰/۳۵۹۶۴۸۷	کوزرون	نسبتاً مطلوب	۱۰	۰/۶۰۶۲۱۴۸۲۶	دلگشا
نامطلوب	۲۵	۰/۳۱۳۶۳۵۶	حافظ اباد	نسبتاً مطلوب	۱۱	۰/۶۰۰۶۵۱۲۶۷	عربخانه
نامطلوب	۲۶	۰/۳۱۲۰۷۳۸	دشتوئیه	نیمه مطلوب	۱۲	۰/۵۴۶۳۰۶۴۹۹	عیش آباد
نامطلوب	۲۷	۰/۲۷۰۶۹۸۷	تربیت بدنی	نیمه مطلوب	۱۳	۰/۵۴۰۹۷۵۸۱۵	هنرستان
نامطلوب	۲۸	۰/۰۹۵۱۷۳۱	سیاه‌خانه	نیمه مطلوب	۱۴	۰/۵۲۲۰۱۲۱۴	رزندگان

شکل (۵) وضعیت محله‌های شهر بزم از نظر شاخصهای محیطی کیفیت زندگی

۵- وضعیت محله‌های شهر بزم از نظر شاخص ترکیبی کیفیت زندگی

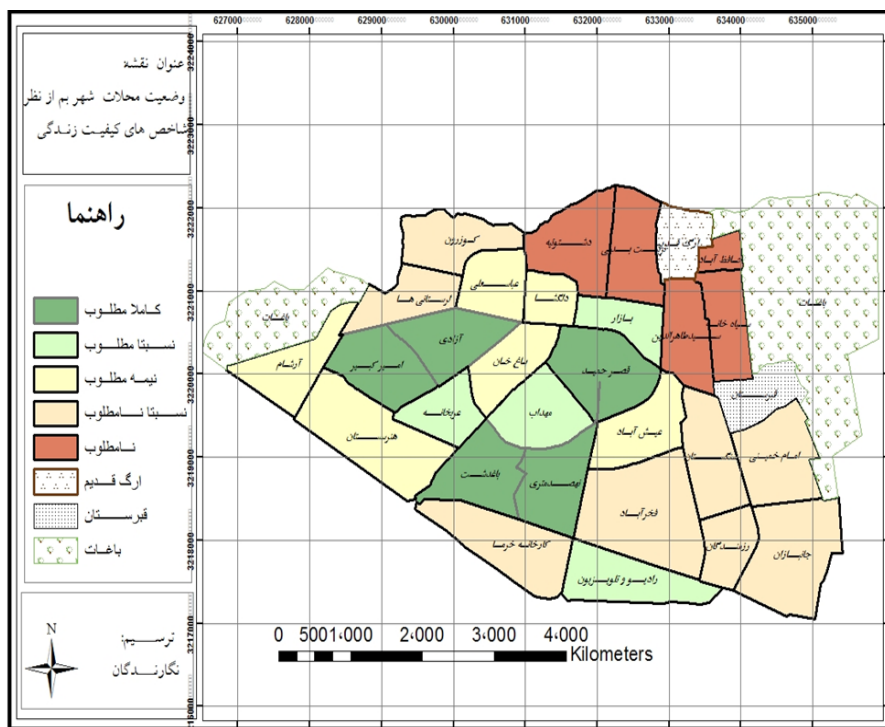
شاخص نهایی کیفیت زندگی در سطح محله‌های شهر بزم، ترکیب سازشی وزندهی شده‌ای از چهار شاخص مطرح شده در این تحقیق است. در این مرحله از تحقیق، نتایج حاصل از تکنیک تاپسیس در چهار شاخص اصلی مورد مطالعه (شامل: اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی) به‌عنوان اعداد اولیه در تکنیک ویکور مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل محاسبات تکنیک ویکور نشان‌دهنده عدم تعادل و نابرابری محله‌ها در برخورداری از شاخصهای کیفیت زندگی است. براساس این نتایج محله‌های امیرکبیر، باغداشت، نهصدمتری، آزادی و قصر حمید از وضعیت مطلوبی برخوردارند. علت آن نیز این است که این محله‌ها تقریباً در مرکز و حول مرکز شهر قرار دارند که شاهد بیشترین اقدامات و بازسازیهای بعد از زلزله بوده‌اند و ارائه خدمات شهری در این محله‌ها بسیار درخور و مطلوب است.

جدول (۱۱) وزن ابعاد مختلف کیفیت زندگی با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی

شاخص	اجتماعی	اقتصادی	کالبدی	محیطی
وزن	۰/۳۲۰	۰/۳۶۳	۰/۱۷۹	۰/۱۳۸

جدول (۱۲) وضعیت محله‌های شهر بم در شاخص ترکیبی کیفیت زندگی با استفاده از مدل ویکور

وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله	وضعیت	رتبه	امتیاز	نام محله
نیمه مطلوب	۱۵	۰/۵۵۱۸۴۱۹	دلگشا	مطلوب	۱	۰	باغدشت
نسبتاً نامطلوب	۱۶	۰/۵۹۴۸۲۶۱	لرستانها	مطلوب	۲	۰/۰۴۵۴۴۹۹	امیرکبیر
نسبتاً نامطلوب	۱۷	۰/۶۱۶۴۲۳۶	سنگستان	مطلوب	۳	۰/۱۱۹۰۶۲۱	آزادی
نسبتاً نامطلوب	۱۸	۰/۷۱۵۸۸۱	امام خمینی	مطلوب	۴	۰/۱۲۷۶۵۰۳	نهمدمتری
نسبتاً نامطلوب	۱۹	۰/۷۳۴۸۶۸۲	کوزرون	مطلوب	۵	۰/۲۲۴۴۷۷۶	قصرحمید
نسبتاً نامطلوب	۲۰	۰/۷۳۷۰۱۸۵	جانبازان	نسبتاً مطلوب	۶	۰/۲۷۰۹۹۲۵	رادیو تلویزیون
نسبتاً نامطلوب	۲۱	۰/۷۳۷۷۸۷۲	فخرآباد	نسبتاً مطلوب	۷	۰/۳۵۵۷۸۴۷	عریخانه
نسبتاً نامطلوب	۲۲	۰/۷۵۹۰۱۱۷	کارخانه خرما	نسبتاً مطلوب	۸	۰/۳۶۰۹۱۴۵	مهداب
نسبتاً نامطلوب	۲۳	۰/۷۷۱۴۴۱۷	رمندگان	نسبتاً مطلوب	۹	۰/۳۶۵۱۷۳۷	بازار
نامطلوب	۲۴	۰/۷۹۸۰۹۸۷	سیدطاهر	نیمه مطلوب	۱۰	۰/۴۷۵۴۳۸۴	آرشام
نامطلوب	۲۵	۰/۸۱۷۶۲۲۵	حافظ اباد	نیمه مطلوب	۱۱	۰/۴۷۶۶۷۸۷	عیش
نامطلوب	۲۶	۰/۸۲۲۹۲۸	تربیت بدنی	نیمه مطلوب	۱۲	۰/۴۸۶۱۰۱۵	باغ خان
نامطلوب	۲۷	۰/۸۲۵۶۷۳	دشتوئیه	نیمه مطلوب	۱۳	۰/۵۲۸۸۶۱۸	عباسعلی
نامطلوب	۲۸	۱	سیاه‌خانه	نیمه مطلوب	۱۴	۰/۵۴۳۸۰۴۶	هنرستان

شکل (۶) وضعیت محله های شهر بم از نظر شاخص ترکیبی کیفیت زندگی

محله های مهداب، بازار، عربخانه و رادیو و تلویزیون دارای وضعیت نسبتاً مطلوب و محله های آرشام، عیش آباد، باغ خان، عباسعلی، هنرستان و دلگشا دارای وضعیت نیمه مطلوب و سایر محله ها در وضعیت پایین تر از حد متوسط قرار دارند. در انتهای این طیف نیز محله های سید طاهرالدین، حافظ آباد، تربیت بدنی، دشتوئیه و سیاهخانه قرار دارند. همه این محله ها در قسمت شمال شرقی شهر و در مجاورت ارگ قدیم قرار دارند. در این میان، محله سیاهخانه

به‌عنوان بی‌کیفیت‌ترین محله شهر و بعد از آن محله تربیت‌بدنی و حافظ آباد و سیدطاهرالدین در این بخش شهر واقع شده‌اند. در محله سیاه‌خانه وضعیت بی‌سواد و کم‌سوادی، بیکاری و کانکس‌نشینی و زندگی در منازل حاشیه‌ای، پایین بودن قیمت زمین، وضعیت نامناسب بهداشتی و همچنین خرید و فروش و استعمال مواد مخدر، زدوخوردها و خشونت‌های خیابانی و در نتیجه کاهش امنیت اجتماعی و فردی حاکم است. در این محله به‌خصوص خرید و فروش مواد مخدر و استعمال آن بسیار شایع است و محله از امنیت پایینی نسبت به سایر نقاط شهر برخوردار است.

بحث

در سالهای اخیر با توجه به توسعه شهرنشینی و رشد جمعیت شهرها، توجه به سنجش وضعیت کیفیت زندگی موجود شهرها و محلات اهمیت فراوانی یافته است و با مطرح شدن رودیکرد و نظریه توسعه پایدار موضوعاتی مانند کیفیت زندگی مورد توجه جدی قرار گرفته‌اند. علاوه بر این، رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و پیچیدگی ماهیت مسائل شهری موجب شده تا تأکید و توجه مدیران و برنامه‌ریزان بیش از هر زمان دیگر به سطوح پایین و ملموس کیفیت زندگی شهروندان معطوف شود (زالی و همکاران، ۱۳۹۲) و کیفیت زندگی، امروزه به یکی از دغدغه‌های اصلی حکومت‌های محلی و مدیریت شهری تبدیل گردد.

نتایج این تحقیق نشان داد که محله‌های شهر بم، وضعیت متفاوتی از لحاظ شاخصهای کیفیت زندگی دارند. نتایج حاصل از مدل تاپسیس که برای هر یک از ابعاد کیفیت زندگی به‌صورت مجزا محاسبه گردیده است، حاکی از آن است که از نظر شاخصهای اجتماعی، ۱۴/۲٪ محله‌ها (یعنی محله‌های نهصدمتری،

صفابخش، باغدشت و آزادی) در وضعیت کاملاً مطلوب، ۱۷/۹٪ محله‌ها (شامل محله‌های عربخانه، باغ‌خان، قصرحمید، بازار و رادیو و تلویزیون) در وضعیت نسبتاً مطلوب، ۳۲/۱۴٪ محله‌ها (شامل محله‌های مهداب، آرشام، دلگشا، عیش‌آباد، هنرستان، کارخانه خرما، عباسعلی، جانبازان و رزمندگان) در وضعیت نیمه مطلوب یا متوسط و ۳۵/۷٪ محله‌ها در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار دارند. در این بین، محله سیاه‌خانه در بدترین وضعیت ممکن قرار دارد.

از نظر شاخصهای اقتصادی به طور کلی ۶۰/۷٪ از محله‌ها در وضعیت متوسط و بالاتر، ۳۹/۳٪ محله‌ها در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار دارند. در این میان، محله‌های باغدشت، صفابخش، آزادی، رادیو و تلویزیون و نهصدمتری در بهترین شرایط از نظر شاخصهای اقتصادی و در مقابل محله‌های تربیت‌بدنی، دشتوئیه، کارخانه خرما و سیاه‌خانه در بدترین شرایط از نظر شاخصهای اقتصادی قرار دارند. در ارتباط با شاخصهای کالبدی نیز نتایج نشان می‌دهد که ۷۱/۴٪ محله‌ها در وضعیت متوسط و بالاتر و ۲۸/۶٪ آنها در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار دارند. همچنین از نظر شاخصهای محیطی کیفیت زندگی نتایج حاصل از مدل تاپسیس حاکی از این است که ۶۰/۷٪ محله‌ها در وضعیت بالاتر از متوسط و متوسط قرار دارند و ۳۹/۳٪ آنها در وضعیت پایین‌تر از متوسط قرار گرفته‌اند.

شاخص ترکیبی کیفیت زندگی که با استفاده از مدل ویکور محاسبه گردیده است، نشان می‌دهد که ۳۲/۱٪ محله‌ها دارای وضعیت مطلوب و مناسب، ۲۱/۴٪ آنها در وضعیت نیمه مطلوب و متوسط و ۴۶/۴٪ در وضعیت پایین‌تر از متوسط و نامطلوب از نظر شاخصهای کیفیت زندگی قرار دارند. به‌طورکلی می‌توان گفت، محله‌های مطلوب از نظر شاخصهای کیفیت زندگی بیشتر در منطقه دو، در غرب و مرکز شهر قرار دارند که نتیجه وجود خیابانهای پررونق و اصلی شهر و تمرکز

و توجه مسئولان و نهادهای مدیریت شهری در بازسازیهای پس از زلزله در این قسمت شهر بوده است. همچنین سکنی گزیدن افراد مرفه و قشر برخوردار با درآمد بالا، وجود خانه-باغهای زیبا و مرفه‌نشین و وجود کانونهای تجاری-فرهنگی و اداری در این محدوده از شهر، از دیگر عوامل بالا بودن مطلوبیت کیفیت زندگی محله‌های این قسمت است.

در مقابل، محله‌های نامطلوب از نظر شاخصهای کیفیت زندگی، اکثراً در منطقه یک و نیمه شرقی و به‌طور خاص در ناحیه یک شهر بم و اطراف ارگ تاریخی بم واقع شده‌اند. لازم به ذکر است که قسمت اعظم و اصلی جمعیت شهر بم در نیمه شرقی این شهر قرار دارد که در هنگام زلزله به دلیل نزدیکی به گسل، بیشترین خسارت و تلفات متوجه همین قسمت بوده است. در بین محله‌های نامطلوب، محله سیاه‌خانه در بدترین وضعیت از نظر شاخصهای کیفیت زندگی قرار دارد. بیشتر اهالی این محله از اقشار کم‌درآمد و ضعیف شهر هستند که از طریق کارگری، دست‌فروشی و خرید و فروش مواد مخدر کسب درآمد می‌کنند. پایین بودن امنیت اجتماعی در این محله و محله‌های هم‌جوار، بیکاری، اعتیاد، سکنی گزیدن مهاجران که از شهرهای اطراف به دنبال افزایش فعالیتهای ساختمانی وارد شهر شده‌اند- در این محله‌ها، کمبود تسهیلات شهری و عدم دسترسی به مراکز درمانی، آموزشی، مراکز خرید و ... کیفیت نامناسب معابر و خیابانها، رها شدن فاضلاب برخی منازل در کوچه و خیابان، تجمع ضایعات و نخاله‌های ساختمانی در معابر و عدم دسترسی برخی ساکنان به آب آشامیدنی لوله‌کشی؛ ازجمله عوامل اصلی کاهش کیفیت زندگی در این محله‌هاست.

در یک نگاه کلی می‌توان نتیجه گرفت که شاخصهای کیفیت زندگی در شهرهای ایران و به‌ویژه شهر بم، ارتباط دو سویه و چند سویه‌ای با یکدیگر

دارند؛ به طوری که می توان اذعان کرد که ضعف در شاخص اجتماعی کیفیت زندگی، عدم مطلوبیت در شاخص اقتصادی را به همراه دارد و عکس این قضیه نیز صادق است که وجود مشکلات اقتصادی باعث کاهش شاخصهای اجتماعی کالبدی و زیست محیطی می شود.

پیشنهاها

- پایدارسازی امنیت اجتماعی در محله های نامطلوب؛ نظیر: محله سید طاهرالدین و سیاه خانه و کنترل خرید و فروش مواد مخدر در این محله.
- توجه ویژه و تام مسئولان به رفع معضل بیکاری در محله های فقیر و نامطلوب شهر و ارائه راهکارهایی در جهت ایجاد اشتغال پایدار برای ساکنین این محله ها از طریق معرفی پتانسیلها و جاذبه های توریستی شهر بم و جذب گردشگر و همچنین ایجاد صنایع تبدیلی خرما در کنار صنایع بسته بندی این محصول.
- بهبود کیفیت سیستم جمع آوری و دفع فاضلاب و زباله در محله های فرودست (محله سیاه خانه) در جهت ارتقاء بهداشت محیط که یکی از مؤلفه های مهم و تأثیرگذار کیفیت زندگی است.
- آسفالت معابر و کوچه های خاکی که بعد از گذشت ۱۰ سال از زلزله هنوز در وضعیت نامناسبی به سر می برند و در بیشتر نقاط شهر قابل مشاهده هستند، می تواند در جهت بهبود کیفیت زندگی مؤثر باشد.
- افزایش میزان و کیفیت تسهیلات و خدمات شهری از قبیل خدمات آموزشی، درمانی و ... در محله های ناحیه یک که در وضعیت نامطلوبی از این نظر قرار دارند.
- بهسازی کالبدی و ارتقای کیفیت محیط سکونت و توانمندسازی و پاک سازی

افراد ساکن در حلبی‌آباد که بعد از زلزله در محله‌های پایین دست و اطراف ارگ قدیم بم ساکن شده‌اند.

- ایجاد مراکز تفریحی و فرهنگی مانند سینما و شهربازی که شهر بم در حال حاضر فاقد این گونه مراکز است، می‌تواند ضمن ایجاد سرزندگی و پر کردن اوقات فراغت شهروندان به ارتقاء و اعتلای کیفیت زندگی در این شهر کمک نماید.

- با توجه به پیامدهای اقتصادی و روحی-روانی زلزله ویرانگر ۱۳۸۲ و عمده تأثیر و تخریب آن در محله‌های اطراف ارگ قدیم، این محله‌ها نیازمند اقدامات اقتصادی، رفاهی، فرهنگی، تفریحی و زیبایی‌شناختی (روحی-روانی) هستند.

- اورنگ، م. (۱۳۸۶). *سنجش کیفیت محیط در بازسازیهای پس از سانحه (مطالعه موردی: فضاهای عمومی شهر بم)*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- پوراحمد، ا. و خلیجی، م. (۱۳۹۳) و قابلیت سنجی تحلیل خدمات شهری با استفاده از تکنیک ویکور (مطالعه موردی شهر بناب). *مجله برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)*، سال چهارم، شماره ۲، ۱-۱۶.
- خادمی، ا. و جوکار سرهنگی، ع. (۱۳۹۱). ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر آمل). *نشریه جغرافیا و مطالعات محیطی*، دوره یک، شماره چهار، ۱۰۰-۱۱۷.
- خراسانی مقدم، ص.، یزدانفر، ع. و حسینی، ق. (۱۳۹۴) بررسی شاخصهای کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاههای غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران-فرحزاد شمالی). *فصلنامه پژوهشهای جغرافیای انسانی*، دوره ۴۷، شماره ۱، ۹۷-۱۱۷.
- خواجه شاهرکوهی، ع. و مهدوی، ش. (۱۳۹۱). ارزیابی و تحلیل شاخصهای کیفیت زندگی در شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر بندر ترکمن). همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالشها و رهیافتها، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۴۳۰-۴۳۶.
- ربانی خوارسگانی، ع. و کیانپور، م. (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای کیفیت زندگی (مطالعه موردی: شهر اصفهان). *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، سال ۱۵، شماره ۵۹-۵۸، ۶۷-۱۰۸.
- رضایی، م.، مؤذن، س. و نفر، ن. (۱۳۹۳). تحلیل رضایتمندی از شاخصهای کیفیت محیط در شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید پرند). *پژوهشهای جغرافیایی و برنامه ریزی شهری*، دوره ۲، شماره ۱، ۳۱-۴۷.
- رضوانی، م. و منصوریان، ح. (۱۳۸۷). سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخصها، مدلها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی. *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۱، شماره ۳، ۱-۲۶.
- رهنمایی، م.، منوچهری میاندوآب، ا. و فرجی ملایی، ر. (۱۳۹۰). تحلیل کیفیت زندگی در بافت فرسوده میاندوآب. *دو فصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۲۸، شماره پاییز و زمستان ۱۳۹۰، ۲۲۳-۲۴۰.
- زالی، ن.، مهدی، ع.، طورانی، ع. و مهدیان بهنمیری، م. (۱۳۹۲). تحلیلی بر عملکرد مدیریت شهری شهر مهاباد از منظر مشارکت و رضایتمندی شهروندی. *دو فصلنامه پژوهشهای بومشناسی شهری*، سال چهارم، شماره ۲، پیاپی ۸، ۲۷-۴۴.

- زیاری، ک.، زنجیرچی، م. و سرخ کمال، ک. (۱۳۸۹). بررسی و رتبه درجه‌بندی توسعه‌یافتگی شهرستانهای استان خراسان رضوی با استفاده از تکنیک تاپسیس. *مجله پژوهشهای جغرافیای انسانی* (تابستان) شماره ۷۲، تهران، ۱۷-۳۰.
- سالاری سردری، ف.، حیدری مقدم، م.، سبجانی، ن. و عارفی، الف. (۱۳۹۳). بررسی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در فضاها‌ی شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد). *دو فصلنامه پژوهشهای منظر شهر*، سال اول، ش ۲، ۵۳-۶۳.
- شفیعا، س.، شفیعا، م. و کاظمیان، غ. (۱۳۹۲). فراتحلیل روش و نتایج پژوهشهای کیفیت زندگی شهری در ایران. *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۴، شماره پیاپی ۵۰، شماره ۲، ۲۱-۴۰.
- شماعی، ع.، فرجی ملایی، ا.، عظیمی، ا. و هاتفی، م. (۱۳۹۱) و تحلیل نابرابری شاخصهای کیفیت زندگی در سطح محله‌های شهر بابلسر. *فصلنامه انجمن جغرافیایی ایران*، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۳، ۲۸۰-۲۵۳.
- ضرابی، ا.، رزم‌پوری، ع.، ا.، علیزاده اصل، ج. و نوری، م. (۱۳۹۳). سنجش و ارزیابی شاخصهای کیفیت زندگی در شهرهای میانی (نمونه مورد مطالعه: شهر یاسوج). *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی جغرافیا*، سال چهارم، شماره ۳، ۱۵-۳۶.
- فیروزجهانتیغ، م. (۱۳۹۲). *ارزیابی شاخصهای کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر زهک)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان.
- کوکبی، ا. (۱۳۸۴). *برنامه‌ریزی به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهری در مرکز شهر (مطالعه موردی: بافت مرکزی شهر خرم‌آباد)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- لطفی، ص.، فرجی ملایی، ا.، منوچهری، ا. و عظیمی، ا. (۱۳۹۰). تحلیل کیفیت زندگی شهری با استفاده از روش آنتروپی و تکنیک SAW (مطالعه موردی: بافت شهری میاندوآب). *فصلنامه جغرافیا و آمایش سرزمین*، سال اول، شماره اول، ۶۹-۸۶.
- مرصوصی، ن. و لاجوردی، ع. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در شهرهای ایران. *فصلنامه پژوهشهای اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)*، سال چهاردهم، شماره دوم، ۶۹-۹۵.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۲). *نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ شهرستان بزم*. استانداری کرمان، دفتر آمار و اطلاعات و GIS.
- Allen, J. C., Vogt, R. & Cordes, S. (2002). *Quality of Life in Rural Nebraska: Trends and Changes*. Center for Applied Rural Innovation Research Report, University of Nebraska Institute of Agriculture and Natural Resources.

- Awasthi, A. & Chauhan, S. S. (2012). A hybrid approach integrating Affinity Diagram, AHP and fuzzy TOPSIS for sustainable city logistics planning. *Applied Mathematical Modelling* 36, 573-584.
- Azizi, M. & Ramezanzadeh, M. (2013). Determining effective criteria for the selection of MDF industry locations in Mazandaran Province: *Application of AHP, For. Sci. Pract.*, 15(3): 222-230.
- Das, D. (2008). Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati. *Soc Indic Res*, Vol. 88, 297-310.
- Eiser, Ch. (2004). *Children With cancer The Quality of Life*. London: University Sheffield, Lawrence Erlbaum Associate, Publishers.
- Ezizi, O. I. & Amole, D. (2013). Subjective life satisfaction in public housing in urban areas of Ogun State, Nigeria. *Journal of CITIES*, Vol. 35, 51-61.
- Foo Tuan, S. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore. *HabitatInternational*, 24, 31-49.
- Hamdan, H., Yusof, F. & Marzukhi, M, A. (2014). Social Capital and Quality of Life in Urban Neighborhoods High Density Housing. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 153, 169-179.
- Kamp, I., K., Van Leidelmeijer, K., Marsman, G. & de Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65, 1-2.
- Lambiri, D., Biagi, B. & Royuela, V. (2006). Quality of Life in the Economic and Urban Economic Literature. *Social Indicators Research*, Volume 84, Issue 1, 1-25.
- Lee, Y. J. (2008). Subjective quality of Life Measurement in Taipei. *Building and Environmental*. Volume 43, Issue 7, 1205-1215.
- Marans, R. W. (2015). Quality of urban life & environmental sustainability studies: Future
- linkage opportunities. *Habitat International*, 45, 47-52.
- Mostafa, A, M. (2012). *Quality of Life Indicators in Value Urban Areas: Kasr El Nile Street in Cairo*. ASEAN Conference on Environment-Behaviour Studies, Bangkok, Thailand, 16-18 July 2012, 254-270.
- Olajuyigbe, A. E., Osakpolor, S. & Adegboyega, S. A. (2013). System Approach for Assessment of Quality of Life Using Geographical Information Poverty Alleviation Decision-Making. *International Journal of*

Sustainable Land Use and Urban Planning, Vol. 1, No. 1, 1-20.

- Ulengin, B. & Guvenc, U. (2001). A Multidimensional Approach to Urban Quality of Life: The Case of Istanbul. *European Journal of Operational Research*, No. 130, 361-374.

- Zakaria, G., Gavan, Z., Riaz, Z., Jahanzaib, M. & Khan, A. (2010). Selecting and prioritizing key factors for CAD/CAM software in small- and medium-sized enterprises using AHP. *Front. Mech. Eng.* China, 5(2): 157-164.